

A close-up portrait of Sybe Schaap, an older man with white hair and a beard, wearing a dark jacket over a white shirt. He has a serious expression and is looking slightly to the right of the camera. The background is blurred, showing what appears to be a mountain range.

SYBE SCHAAP, VOORZITTER
NWP EN EERSTE KAMERLID:
**'HET GAAT ÉCHT
MIS ALS WE NIET
UITKIJKEN'**

Tekst Dorine van Kesteren | Fotografie Marcel Molle

‘Onze minister-president en bewindslieden moeten doordringen raken van de ernst van de problemen’

De waterwereld heeft geen geheimen voor Sybe Schaap, oud-boer, oud-dijkgraaf en oud-voorzitter van de Unie van Waterschappen. Tegenwoordig is hij voorzitter van het Netherlands Water Partnership en Eerste Kamerlid voor de VVD. Een gesprek over conflicten, waterschaarste, zakkende delta's en de waterveiligheid en grondwaterkwaliteit in ons eigen land.

Eigenlijk is Sybe Schaap helemaal niet zo'n zorgelijk type. Eerder een man die die typische VVD-opgeruimdheid uitdraagt. Hij maakt zich ook niet zo snel druk, is nuchter en vrij onbewogen. Maar als hij praat over de waterschaarste in de wereld, is er van dit alles weinig over. Hoofdschuddend: "Het gaat écht mis als we niet uitkijken. In Noord-Afrika, het Midden-Oosten, China, Iran, Zuid-Afrika en in enkele droge staten van de Verenigde Staten. Op sommige plaatsen staat het grondwater nu al 100 tot soms wel 300 meter onder het maaiveld. Het wordt niet aangevuld met regenwater en dus raakt het op een dag op. Dat betekent: geen drinkwater, geen water voor de industrie en geen water voor de landbouw. Kaapstad verwacht *day zero* binnen een paar weken – en daar wonen vijf miljoen mensen."

GEOPOLITIEK

Rampzalige scenario's, met allerlei (geo)politieke vertakkingen. De grote conflicten van de laatste tijd zijn ook waterconflicten, aldus Schaap. Hij somt op: "De Arabische Lente begon omdat het water schaars werd en de voedselprijzen stegen. In Syrië leidden de mislukte oogsten tot een trek naar de steden. Vervolgens gingen godsdienstige en etnische scheidslijnen meespelen en ontstond daar een explosief mengsel. In Iran draaide het bij de laatste opstand niet, zoals voorheen, om het omverwerpen van het politieke systeem, maar om protest tegen de stijgende voedselprijzen. In Noord-China trekken miljoenen droogtemigranten naar de steden omdat ze op het platteland geen landbouw meer kunnen bedrijven. De steden kunnen die groei niet aan, dus worden deze mensen weer weggejaagd. En dat gaat op z'n Chinees: zeer doeltreffend en zeer grootschalig."

VERKEERDE IRRIGATIE

De klimaatverandering is niet de enige oorzaak van de wereldwijde droogte, waarschuwt Schaap: vlak ander menselijk handelen niet uit. Dit laatste blijft volgens hem onderbelicht in het publieke debat – en dat is niet goed. "Als het klimaatprobleem wordt gereduceerd tot CO₂-reductie en energietransitie, is het mogelijk dat de droogteramp onder de radar verdwijnt." Hij vervolgt: "De mondiale waterconsumptie komt voor het overgrote deel op het conto van de landbouw. Grondwateruitputting is een direct gevolg van verkeerde, onoordeelkundige irrigatie. Als je irrigeert bij een temperatuur van 40 graden Celsius en een beetje >

'We mogen nooit zeggen: de Deltawerken zijn voltooid, Nederland is veilig'

wind, dan zie je het water gewoon verdampen. Daarbij komt dat intensieve irrigatie in warme gebieden leidt tot verzilting van de bodem. Het water verdampt voordat het in de bodem kan doorsijpelen, en het zout blijft achter."

Valt dit nog op te lossen?

"Als de nood aan de man komt, moeten we tijdig voedsel en drinkwater verstrekken. Maar preventie is natuurlijk altijd beter. Concreet betekent dat: onze technieken daarnaartoe brengen en de landbouw leren om beter met het schaarse water om te gaan. We moeten wereldwijd toe naar een andere irrigatietechnologie: veel minder water gebruiken, maar veel doeltreffender. Precies op het juiste moment, de juiste hoeveelheid water toedienen. Het liefst met een leidingsysteem onder de grond, al is het maar vijf centimeter onder het maaiveld. *Drip irrigation*. Dan verdampt het water niet meer en kun je het druppelsgewijs toedienen. Op die manier red je het misschien met een marge van het huidige gebruik. Met satelliettechnologie kun je de luchtvochtigheid en de groei van de gewassen meten. Daardoor wordt het mogelijk om precies op het goede moment precies de goede hoeveelheid bemesting, gewasbescherming en beregening toe te passen."

Een kans voor de Nederlandse watersector?

"Op technologisch en organisatorisch gebied kan onze sector hierbij inderdaad veel betekenen. In het project 'Spaarwater' van het Netherlands Water Partnership bijvoorbeeld zijn ervaringen opgedaan met *managed aquifer recharge* in Bangladesh. Overtollig zoet water wordt opgevangen en geïnfiltreerd in de bodem van verzilte gebieden. Het zoete water

'Grote stedelijke gebieden dreigen in zee te verdwijnen. Niet omdat de zee omhoog komt, maar omdat de bodem daalt'

vormt een lens die drijft op het zoute grondwater – een voorraad die tijdens het seizoen wordt aangesproken voor druppelirrigatie. Het NWP ijvert er hard voor om deze systeeminnovatie in te zetten in het buitenland, als onderdeel van een integrale aanpak, waarbij ook aandacht is voor bodem en bemesting.

Daarnaast is er een rol voor onze landbouwsector. Naar plaatsen waar de verzilting al aan de gang is of waar brak water moet worden gebruikt voor irrigatie, kunnen we zouttolerante gewassen brengen. Bepaalde Nederlandse aardappelrassen bijvoorbeeld doen het in Noord-Afrika goed op licht verzilte grond.”

De tijd dringt.

“De waterschaarsteproblematiek leeft nog niet voldoende. Het is noodzakelijk dat onze minister-president en de bewindslieden van Buitenlandse Zaken doordrongen raken van de ernst van de problemen. Ingrijpen moet Nederland overigens niet alleen doen, maar in Europees of VN-verband. Zo kun je migratie voorkomen, en wellicht ook burgeroorlogen en vluchtelingenstromen. We weten waar ter wereld het fout gaat, dus dan moeten we nú in actie komen – en niet afwachten en dan maar hoge muren bouwen. Feit blijft: wij kunnen ons technologisch en organisatorisch watervernuft wel proberen te verspreiden, maar uiteindelijk moeten de landen in kwestie dat wel willen. Soms zijn ze gewoonweg onverantwoord bezig. Kijk bijvoorbeeld naar China, met het Zuid-Noord Waterproject. Daarbij wordt in een ruim 1.200 kilometerslange pijpleiding water vervoerd van de grote rivieren en meren in het waterrijke zuiden naar het droge noorden. Dat is natuurlijk waanzin, alleen al qua kosten. Zowel van de aanleg als het transport. Water is stroef, dus dat vreet energie. Bovendien raakt water bedorven dat zo lang in een pijp zit. Ze moeten in het noorden van China, kortom, veel efficiënter met water omgaan.”

Een ander probleem is juist het teveel aan water in de wereld.

“De zeespiegelstijging wordt inderdaad hier en daar bedreigend. De delta's, die op zeeniveau liggen, zijn wereldwijd juist de plaatsen waar de bevolking naartoe trekt. Ook in deze delta's worden grote hoeveelheden grondwater gebruikt als irrigatiewater, drinkwater of proceswater voor de industrie. Het gevolg is dat de bodem daalt. Grote stedelijke gebieden dreigen dus in zee te verdwijnen. Niet omdat de zee omhoog komt, maar omdat de bodem daalt. Door grondwateronttrekking in poreuze kleigrond gebeurt dit in Jakarta, Bangkok en Taipei met 10 tot 30 centimeter per jaar. Jakarta dreigt straks permanent onder water te komen. Daar wordt grootschalig water uit de bodem ge-

haald. Maar er is meer dan genoeg water – ik geloof dat er 2.000 millimeter regen per jaar valt – dus ik zou zeggen: ga de watervoorziening anders regelen en blijf van dat grondwater af. Ook hier dus voor alles preventief beleid.”

Terug naar Nederland. Zijn de nieuwste klimaatscenario's van het KNMI een bedreiging voor onze waterveiligheid?

“De eerste meter zeespiegelstijging kan Nederland gemakkelijk aan, dus voorlopig is er nog geen reden voor paniek. Daarmee zeg ik niet dat we dit risico moeten verwaarlozen, in Groenland en op de Zuidpool moet zeker voldoende ijs blijven liggen. De remedie voor ons land is vrij simpel: de dijken verhogen, dammen aanleggen en doorgaan met bescherming van het riviereengebied. Punt is wel dat de mogelijkheden voor Ruimte voor de Rivier inmiddels enigszins lijken te zijn uitgeput. De ruimte die er was om de rivieren te verbreden en dijken te verleggen, hebben we benut. Vermoedelijk bestaat de volgende slag bij de rivierveiligheid dus weer voornamelijk uit dijkversterking. Iets anders is dat het water in de toekomst mogelijk veel langer tegen de rivierdijken blijft staan. Raken die dijken dan niet door en door verweekt? Worden ze dan instabiel? Hier moet onderzoek naar worden gedaan. Misschien is de oplossing om de dijken in de toekomst niet alleen hoger, maar ook nog wat breder te maken.

Verder moeten we nadenken over het waterpeil van het IJsselmeer. Hoe ver kan het peil daar nog omhoog als de Noordzee stijgt en er geregeld meer regenwater via de Rijn het IJsselmeer in stroomt? Theoretisch vrij ver, maar er zijn twee problemen. Om te beginnen zal de kweldruk toenemen in het omringende gebied, zoals de IJsselmeerpolders. Daarnaast lopen de kosten van de bemaling dan enorm op. Ik woon in de Noordoostpolder. Daar staan drie gemalen die het water nu al vele meters omhoog moeten pompen, en dat geldt voor alle gemalen rond het IJsselmeer. Het wordt hartstikke duur als daar een halve meter bijkomt. Je kunt je dus afvragen of het niet veel wijzer en goedkoper is om op termijn een heel grootemaal te bouwen in de Afsluitdijk, dat het water maar een halve meter hoeft op te pompen.”

Sommigen pleiten voor meer rigoureuze maatregelen, zoals afsluiting van de Westerschelde.

“Dat is een interessante discussie. Stel dat het waterpeil daar een meter omhoog kruipt. Is het dan wel verantwoord om de Westerschelde open te houden of moet daar ook een bewegende kering in? Die rekenlag moeten we maken, en het is goed dat het Deltaprogramma daarin voorziet. Dit programma is gebouwd op de stelling dat we permanent vijftig jaar vooruit moeten kijken. Tot 1953 waren er aan >

de lopende band overstromingen in Nederland. In die tijd kwamen de maatregelen tegen wateroverlast en overstromingen vaak als reactie op een ramp. Nu willen we een nieuwe ramp vóór zijn – en dat is een fundamenteel andere benadering. We mogen dus nooit simpelweg zeggen: de Deltawerken zijn voltooid, Nederland is veilig. Het gaat altijd om het risicopalet voor de volgende halve eeuw. Het Deltaprogramma kent ook een ander risicoperspectief, dat niet zozeer is gericht op de kans op een overstroming, maar veeleer op de gevolgen daarvan. Die gevolgen zijn in de loop der jaren namelijk exponentieel toegenomen. Niet alleen bij ons, maar wereldwijd. Dat komt onder meer door de economische groei en de vervlechting van de economieën in de wereld. Alle economieën zijn zo afhankelijk van logistiek en transport, dat een klein rampje op de ene plek enorme gevolgen kan hebben op andere plekken. Tijdens de tsunami in 2011 gingen enkele Mitsubishi-fabrieken in het noorden van Japan onder water. Daar had de Franse auto-industrie zwaar onder te lijden, omdat veel onderdelen uit die Japanse fabrieken komen.”

U zat in de Adviescommissie Water die eind vorig jaar een nogal somber advies over de kwaliteit van ons grondwater heeft uitgebracht.

“Het was niet onze bedoeling om paniek te zaaien, wel om een reëel probleem aan te kaarten. Een groot deel van ons drinkwater wordt gemaakt van grondwater. Ons gezuiverde drinkwater heeft de beste kwaliteit ter wereld, maar dat moet wel zo blijven. Het probleem is dat als grondwater eenmaal is vervuild met nutriënten, zware metalen en microverbindingen, je die voorraad bijna niet meer schoon krijgt. Preventie verdient dus aanbeveling. De landbouw kan daaraan bijdragen door preciezer te bemesten. Op het juiste moment, de juiste hoeveelheid mest, en niet een grote bulk in één keer, waarbij slechts een deel van de voedingsstoffen wordt benut en de rest wegspoelt in de bodem.

Ook de industrie heeft een verantwoordelijkheid. Bedrijven hebben een vergunning om te lozen op het oppervlaktewater of op de riolering. Maar in de rioolzuiveringsinstallaties worden lang niet alle verontreinigingen uit het water gehaald. Met geavanceerdere zuiveringstechnieken kunnen we daar iets aan doen, maar het is ook nodig om zwaardere eisen te stellen aan de lozers. Ook zij moeten investeren in technologieën die hun restwater schoner maken.”

Is het verstandig dat het vorige kabinet de adviescommissie heeft opgeheven?

“Als leden van de adviescommissie vonden wij dit allemaal triest, wij dachten dat we goed en tegen relatief lage kosten

ons werk deden. De wateradvisering wordt nu ondergebracht bij de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur. Ik hoop dat het water ook daar de aandacht krijgt die het verdient.

De Adviescommissie Water heeft in de loop der jaren een aantal belangwekkende adviezen uitgebracht. Dan denk ik bijvoorbeeld aan het advies over wateroverlast van vorig jaar mei. Hierin stelden wij voor om alle gemeenten een stresstest te laten doen om de knelpunten in kaart te brengen die kunnen ontstaan door hevige regenval en andere weersextremen. Het voorkomen en bestrijden van wateroverlast is immers niet alleen een verantwoordelijkheid van de waterschappen en Rijkswaterstaat, maar ook van de gemeenten. Het is mooi dat de Deltacommissaris deze suggestie heeft overgenomen. Hieruit blijkt de urgentie van een betere voorbereiding op extreem weer.” |

SYBE SCHAAP

Sybe Schaap (1946) studeerde aan de Hogere Landbouwschool. Daarna was hij een paar jaar agrariër in de Noordoostpolder, en legde zich onder andere toe op de poot aardappelteelt in Nederland en later in Oekraïne. Op zijn 23ste ging Schaap sociale wetenschappen en filosofie studeren aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Vanaf 1980 was hij universitair docent filosofie aan dezelfde universiteit en vanaf 1990 aan de Karel Universiteit in Praag. Van 1986 tot 2010 was hij dijkgraaf, eerst van het waterschap Noordoostpolder, later van waterschap Groot Salland. In dezelfde periode was hij zes jaar voorzitter van de Unie van Waterschappen. Schaap promoveerde in 1996 in de wijsbegeerte aan de Vrije Universiteit. Tussen 2010 en 2013 was hij buitengewoon hoogleraar water policy & governance aan de Technische Universiteit Delft en Wageningen Universiteit. Op dit moment is Schaap voorzitter van Netherlands Water Partnership en Eerste Kamerlid voor de VVD.